

**UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA**

**ORGANIZACIJA SPORTSKIH AKTIVNOSTI ZA OSOBE SA
INVALIDITETOM U SPORTSOM CENTRU „VLADA DIVAC“ U
VRNJAČKOJ BANJI**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR
Red. prof. dr Goran Kasum

STUDENT
Ivan Šljivić

BEOGRAD, 2016.

**UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA**

**ORGANIZACIJA SPORTSKIH AKTIVNOSTI ZA OSOBE SA
INVALIDITETOM U SPORTSOM CENTRU „VLADA DIVAC“ U
VRNJAČKOJ BANJI**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR

Red. prof. dr Goran Kasum

STUDENT

Ivan Šljivić

- 1. Član komisije red. prof. dr Dušan Mitić**
- 2. Član komisije as. dr Miloš Mudrić**

Datum odbrane:

REZIME

U poslednjih desetak godina zakon o radu za osobe sa invaliditetom i bolja medijska pokrivenost sportskih događaja osoba sa invaliditetom omogućila je razvoj sporta i rekreativnih aktivnosti osoba sa invaliditetom. Sagledavajući rad sa osobama sa invaliditetom u Srbiji naš sledeći korak trebao bi da bude stvaranje radnih obrazaca sportsko rekreativnih aktivnosti koji bi omogućili svim osobama sa invaliditetom, sportistima i rekreativcima, da izaberu, uključe se, vežbaju i postignu time važne efekte i rezultate. Posle rehabilitacionog delovanja u cilju oporavka organizma od traume, veoma je važno za osobe sa invaliditetom da sačuvaju pozitivne efekte izazvane tim radom i uključivanjem u sport i rekreaciju omoguće kontinuiran efekat rehabilitacije. U školskom sistemu treba pripremiti buduće generacije da sport osoba sa invaliditetom bude svakodnevna pojava, a ne posebno organizovana aktivnost. Rezultati naših sportista na paraolimpijskim igrama su dobar pokazatelj da rad u sportu sa osobama sa invaliditetom u Srbiji ide u pravom smeru.

Ključne reči : osobe sa invaliditetom, sportsko rekreativne aktivnosti, rehabilitacija, paraolimpijske igre.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Teorijski okvir rada.....	5
2.1. Istorijat.....	5
2.2. Usmerenost, specijalizacija i individualizacija.....	7
2.3. Značaj društvene svesti.....	8
3. Cilj i zadaci rada.....	11
4. Zakonski okviri rada.....	12
4.1. Sportovi u paraolimpijskim igrama i sportske discipline u rekreativnom sportu za osobe sa invaliditetom.....	13
4.2. Sportske organizacije za osobe sa invaliditetom.....	15
5. Dosadašnje organizovanje sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom u Sportskom centru „Vlade Divac” u Vrnjačkoj Banji.....	16
5.1. Evidentiranje	16
5.2. Opis	16
5.3. Kritička analiza ovih sportskih aktivnosti	17
6. Konkretna smernice za usavršavanje postojećih sadržaja i pokretanje programa koji do sada nisu postojali u Sportskom centru „Vlade Divac“ u Vrnjačkoj Banji.....	18
7. Zaključak.....	26
8. Literatura.....	27
9. Prilog - Pravilnik o tehničkim standardima.....	29

1. UVOD

U sportskom rekreativnom svetu sve je više sportista koji su registrovane osobe sa invaliditetom. Čitav novi spektar sportskih delatnosti se izgradio i gradi se sa pripajanjem sve većeg broja sportskih grana i disciplina ovom sektoru sporta. Svake nove Olimpijske igre usvajaju nove igre kao deo paraolimpijskog sveta.

Veliki udeo u razvoju sporta i rekreacije za osobe sa invaliditetom ima Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije i Paraolimpijski komitet Srbije. Stići do željenog cilja i uspešno odraditi sve zadatke u ovom projektu uradićemo u saradnji sa ove dve institucije u Srbiji.

Vrnjačka Banja je jedna od najpoznatijih turističkih destinacija u Srbiji. Brojna kupatila i wellness centri već pružaju rehabilitacione usluge koje uključuju mnogobrojne kineziološke aktivnosti i rehabilitacione vežbe. Sportski centar „Vrnjačka Banja“ je u investicionom razvoju koji za cilj ima razvoj sporta, turizma i proširenje turističkih usluga.

Sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom mogu biti takmičarskog, trenažnog, zabavnog i rehabilitacionog karaktera i kao takve trebalo bi da se sve mogu organizovati u sportskom centru „Vrnjačka Banja“. Koji su sadržaji u pitanju, kakvi se programi sportsko-rekreativnog karaktera nude i stoje na raspolaganju našim sugrađanima sa invaliditetom i ko su nosioci njihovog sprovođenja, trebalo bi potražiti odgovor kroz ovaj rad. Prepreka će biti a kroz teorijski deo razmotrićemo način za njihovo uklanjanje.

2. TEORIJSKI OKVIR

2.1 ISTORIJAT

Idejni tvorac Paraolimpijskog pokreta je dr Ludvig Gutman. Pokret je nastao iz ideje dr Gutmana da uvede sportske aktivnosti kao deo programa za rehabilitaciju u Centru za povrede kičmene moždine u Stoke Mandevillu u Velikoj Britaniji 1944. god. Preteča Paraolimpijskih igara su Stoke Mandevillske igre koje su prvi put održane 1948. godine dok su prve Paraolimpijske igre održane 1960. godine u Rimu i na njima su se održala takmičenja u osam disciplina i to: atletici, plivanju, košarci, stonom tenisu, mačevanju, streličarstvu, pikadu i snukeru i na njima je učestvovalo oko 400 sportista iz 23 zemlje. (Kljajić, Dopsaj, Eminović, Kasum 2013. str. 58)

Takmičenja na paraolimpijadama su planirana i adaptirana na osnovu pravila određene sportske grane. To su ekipne sportske igre ili pojedinačna takmičenja u nekim sportskim disciplinama. Sport postaje sve više pristupačniji osobama sa invaliditetom širom sveta pa samim tim i raznovrsnost sportskih disciplina koje postaju sastavni deo paraolimpiskog ciklusa, a i svakodnevnog sportsko - rekreativnog vežbanja.

Od 1960. godine se Paraolimpijske igre održavaju svake četiri godine, a od 1988. godine se održavaju odmah nakon Olimpijskih igara u istoj zemlji. Prvi put je ekipa od 21 osobe sa paraplegijom Jugoslavije učestvovala na četvrtim Paraolimpijskim igrama 1976. u Hajldebergu. Osvojili su četiri medalje i to: Pavla Sitar 60m sprint u kolicima zlatnu medalju, Milka Milinković 60m sprint u kolicima srebrnu medalju i u bacanju koplja bronzanu medalju i Joža Okoren u bacanju diska bronzanu medalju. Od 1989. godine su nacionalni paraolimpijski komiteti udruženi u Međunarodni paraolimpijski komitet čije je sedište u Bonu, Nemačka. Na našim prostorima je prva organizacija koja se bavila sportom osoba sa invaliditetom bila Savez za sport i rekreaciju invalida Jugoslavije. Podaci državnog Zavoda za statistiku kažu da su 1988. godine u SFRJ postojale 142 sportsko rekreativne organizacije u kojima se oko 41000 osoba sa invaliditetom bavila sportom i da je u ovim organizacijama radilo 45 plaćenih i 685 stručnjaka volontera i 1049 amaterskih sportskih radnika. Tada je postojalo sedam sportsko rekreativnih organizacija gluvih i gluvonemih sa 807 članova (Kljajić, Dopsaj, Eminović, Kasum 2013. str. 58).

Paraolimpijski komitet Jugoslavije je osnovan 1999. godine, da bi menjao svoje ime u skladu sa promenama imena država, najpre u Paraolimpijski komitet Srbije i Crne Gore i konačno u Paraolimpijski komitet Srbije. Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije, skraćeno NOOIS, je krovna organizacija koja predstavlja ujedinjeni invaldiski pokret Srbije, osnovan je 22. juna 2007. kao dobrovoljna, socijalno humanitarna, nestranačka, nevladina i neprofitna organizacija, odnosno kao savez udruženja građana. NOOIS je osnovana sa ciljem da predstavlja ujedinjeni pokret osoba sa invaliditetom Srbije, govori u ime većine osoba sa invaliditetom i čini najvažniju političku snagu u zastupanju njihovih zajedničkih interesa i potreba. Procenjuje se da postoji oko tri posto ukupnog stanovništva osoba ometenih u mentalnom razvoju, dok oko sedam posto čine osobe sa telesnim invaliditetom (<http://www.paralympic.rs/paraolimpijski-pokret/istorija-paraolimpijskog-pokreta> 2014).

Sportska hala u Vrnjačkoj Banji nalazi se u neposrednoj blizini autobuske stanice. Svečano je otvorena u maju 2008. godine i predstavlja najnoviji sportski objekat u Vrnjačkoj Banji koji za cilj ima upotpunjavanje turističke i sportske ponude ove destinacije i otvaranje vrata Vrnjačke Banje prema sportskom turizmu. Od februara 2009. godine ova hala nosi ime našeg proslavljenog košarkaša „Vlade Divac“. Hala predstavlja multifunkcionalni objekat pogodan za organizovanje sportskih manifestacija, utakmica, priprema, treninga i kampova, kao i različitih kulturno zabavnih događaja. Sastoji se iz velike sale površine 1400 m², male sale za borilačke sportove, teretane, ambulante, kao i četiri velike i četiri male svlačionice, svlačionica za sudije i delegate. Celokupna sportska oprema je profesionalna "Schelde" oprema, a hala poseduje i "Donic" stonotenisku opremu. Kapacitet hale je 1300 sedećih mesta. Pored ovoga u hali se nalazi muzej Vlade Divca i bife za osveženje posetilaca (www.scvrnjackabanja.rs 2012).

2.2 USMERENOST, SPECIJALIZACIJA, INDIVIDUALIZACIJA SPORTSKIH AKTIVNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM

Usmerenost sportskih aktivnosti je veoma važna strateška odluka koja treba da se postepeno i planski realizuje, kako bi se željeni cilj ostvario u predviđenom ciklusu (Koprivica, 2013, str.23). Usmerenost treba zasnovati na naučnoj i istraživačkoj osnovi sa idejnom snagom koja može da nadje rešenja i prevazidje sve prepreke koje stoje na putu. Željeni cilj omogućuje stvaranje najpovoljnijih uslova za takav višegodišnji put. Investiranje u materijalna tehnička sredstava je preduslov za razvoj sportsko rekreativnih objekata sa vidljivom pristupačnošću za osobe sa invaliditetom. Renoviranje sportsko rekreativnih objekata, sa ciljem da postanu vidljivo pristupačne za upotrebu osoba sa invaliditetom, trebalo bi da bude prioritet u daljem razvoju postojećih objekata. Investiranje u profesionalni stručni kadar je sledeći korak u razvoju sporta za osobe sa invaliditetom. Na taj način, broj sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom moguće je planski povećati.

Specijalizacija sportskih aktivnosti neophodna je u radu za osobe sa invaliditetom, kako bi se ostvario željeni efekat tog sportskog rada i preneo na sve sportiste koji bi tim radom započeli funkcionalne promene u svim delovima tela i uticali na homeostazu celog organizma. Pravovremena specijalizacija ka jednoj sportskoj grani omogućuje mladom sportisti realne šanse za ostvarivanje visokih ciljeva u sportu, pa čak i ostvarivanju olimpijskog sna. Specijalizacija je izbor koji sportista i trener prave zajedno. Proizvod specijalizacije se ogleda u stvaranju pozitivnih modela u strukturi višegodišnjeg plana, brzo i lako započinjanje treninga i lakše podnošenje opterećenja. Osoba sa invaliditetom ekonomično trenira, brže usvaja nove veštine i ta osoba je u pozitivnom emocionalnom stanju.

Individualizacija je pedagoški princip. U sportskim aktivnostima za osobe sa invaliditetom određivanje metoda, sredstava i opterećenja tokom izgradnje sportske forme i svih njenih komponenti (fizičkih, tehničkih, taktičkih, psiholoških i teorijskih) je obavezan planski rad, jer treba da sagleda sve faktore (spoljašnje i unutrašnje) i da pokuša da predvidi moguće pozitivne i negativne posledice i efekte izabranih metoda, sredstava i opterećenja. Rezultativnost individualizacije ogleda se u izgrađivanju svojstvenog modela koji omogućava postizanje željenih rezultata i efekata. Obezbeđivanja kumulativnih efekata rada, kao i specifičnost adaptivnih reakcija na opterećenje kod osoba sa invaliditetom je rezultat individualizacije.

2.3 ZNAČAJ DRUŠTVENE SVESTI

Društvo je skup međusobnih odnosa koji povezuje pojedince (Gidens, 2001, str. 46-47) . Skup međusobnih odnosa koji povezuje pojedince može se prikazati na hiljade različitih načina, tako da varijativnost društvenih zajednica je beskonačna. Lepotu društvenih zajednica karakteriše bogatstvo raznolikosti gde svaki pojedinac nadje svoje mesto i svojim postojanjem i radom doprinese da ta raznolikost bude još veća. Sportske aktivnosti osoba sa invaliditetom to i potvrđuju u praksi. Postoje delovi društva koji se sukobljavaju sa pogledima i uverenjima o odnosima ka osobama sa invaliditetom, sa ostatkom društva. Zato treba planski i konstruktivno raditi i uticati na društvo, kako bi promene, vremenski izgradile potpuniju i bolju percepciju kod društva. Sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom bi se odvijale u istim uslovima i prostorijama kao i za ostale korisnike i na taj način bi društvo dobilo širu svest o njima i pristupačnost njihovom okruženju.

Možemo izdvojiti tri glavna faktora koji su neprestano uticali na društvenu promenu: (1) fizičko okruženje, (2) politička organizacija i (3) kulturni činioci (Gidens, 2001, str. 46-47).

(1) Fizičke promene su promene u društvu nastale kao rezultat uticaja fizičkog okruženja i spoljašnje sredine, a u sportskim aktivnostima to su materijalno tehnički uslovi i spoljašnji faktori. Ljudi koji žive na Aljasci, slede drugačije obrasce društvenog života od onih koji žive u Sredozemlju (Gidens, 2001, str. 46-47) i osobe sa invaliditetom slede drugačije obrasce društvenog života nego osobe koje nemaju invaliditet. Sistem sportske pripreme podrazumeva materijalno - tehničke uslove, tehnička sredstva i uslove života (Koprivica, 2013, str.10). Izgradnja materijalne baze, instaliranje tehničkih sredstava i poboljšanje uslova života za sportiste sa invaliditetom su društvene obaveze svih pojedinaca i zajednice u 21. veku. Tako da svaki sportski objekat treba da poseduje sve tehničke standarde pristupačnosti nacionalne organizacije osoba sa invaliditetom, kako bi podjednako bio pristupačan svim članovima društvene zajednice.

(2) Politička organizacija je faktor koji snažno utiče na promene i tok razvoja sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Vojne institucije na zapadu, kao političke organizacije, su glavni pokretač sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. „Stoke

Mandeville“, gde je osnovan prvi paraolimpijski sportski pokret, je bilo sedište vojne bolnice. Paraolimpijski komitet, savezi za invalide, nevladine organizacije koje se bave promocijom sportskih aktivnosti za invalide, lokalni sportski klubovi kao delovi društvene zajednice koji se bave sportskim aktivnostima za invalide su direktne i indirekte političke organizacije koje promovišu sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Promocija osnivanja novih klubova i udruženja za sportiste sa invaliditetom treba da bude politička inspiracija budućim generacijama jer na taj način varijativnost i raznolikost društvene zajednice biće prikladna 21. veku.

(3) Kulturni činioci su treći važni uticaji na društvene promene koje utiču na razvoj sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. U njih spadaju religija, sistem komunikacija i vođstvo (Gidens, 2001, str. 46-47). Religija može biti od velike pomoći razvoju sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Omogućavati sportistima sa invaliditetom da učestvuju u religijskim sportskim takmičenjima bio bi jasan znak društvu o stavu te religije prema sportistima sa invaliditetom. Naročito važan kulturni uticaj koji deluje na karakter i tempo promena jeste priroda sistema i komunikacija (Gidens, 2001, str. 46-47).

U sportskim aktivnostima za osobe sa invaliditetom koristimo metode informacija kao što su živa reč, demonstracije i posmatranje (Koprivica, 2013, str. 86) koje uz pomoć tehničkih elemenata sistema za orijentaciju NOOISE-a čine jednu društvenu vezu, stvaraju jednu društvenu okolinu, u kome se osobe sa invaliditetom kreću, žive i aktivno se bave sportskim aktivnostima, i to tako postaje svakodnevica, što je krajni cilj. Znakovi, table za obaveštenja i natpisne ploče su vidljivi, čitljivi, prepoznatljivi, a sredstva lako dostupna za upotrebu za osobe sa invaliditetom, tako da se sportska aktivnost obavlja u jednom kontinuitetu, što je jedan od glavnih faktora u sportu i rekreaciju da bi se ostvario progres i željeni rezultat. Vođstvo je veoma važno u sportskoj aktivnosti. U ekipama se biraju kapiteni, a u savezima klubova i društva predsednici, a u ministarstvima ministri sporta. Od njihovih sposobnosti da vode dinamičnu politiku i pokrenu masu da sledi, podržava ili radikalno menja, pređašnji način mišljenja i tako utiču na društvenu svest i na živote ljudi koji su ih izabrali za tu funkciju.

Ako razumno razmatramo položaj čoveka prema drugim živim bićima vidimo da pojedinačna i društvena svest je jedan od faktora koji nas razdvaja i stavlja u položaj vladara ove planete. Društvena svest o sportskim aktivnostima za osobe sa invaliditetom je skup

pojedinačnih saznanjnih iskustava u kome taj svet egzistira i kao takav, taj skup reflektuje odnos društva prema ovoj grupi, koja se bavi određenom sportskom aktivnosti. Uticati na društvenu svest, u pogledu na sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom je jedan od najvažnijih političkih izazova društvenih sredina. Samo kroz kombinovan rad svih političkih struktura i sportskih vođa u lokalnim sredinama, možemo saznati o objektivnom životu i pojavama koji okružuju sportiste i rekreativce sa invaliditetom. Tim saznanjem čovek započinje proces osmišljavanja i samim tim usmerava svoja delanja da poboljša uslove života i sportskog rada za sportiste i rekreativce sa invaliditetom. Društvena slika tada postaje subjektivna slika svakog čoveka na koju može biti moralno zadovoljan jer je ta slika dinamična, u kojoj se dešavaju promene koje će omogućiti bolji život osoba sa invaliditetom koje žele da se bave sportom i rekreacijom. Bavljenje sportom i rekreacijom mora biti uobičajena svakodnevna pojava za osobe sa invaliditetom, a ne posebna organizovana aktivnost.

3. CILJ I ZADACI RADA

Osnovni cilj rada je razvijanje zamisli, ideja, planova i konkretnih smernica sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Cilj je da sve sportske aktivnosti i delatnosti koje okružuju taj proces budu organizovane po pravilima i standardima paraolimpijskog komiteta Srbije i Nacionalne organizacije osoba sa invaliditetom Srbije, kako bi svi učesnici i posmatrači sportskih aktivnosti mogli da imaju najbolje uslove koji će im omogućiti da uživaju u trenucima sportkih događaja u sportskom centru u Vrnjačkoj Banji. Cilj je da bavljenjem sportom i rekreacijom osoba sa invaliditetom bude svakodnevna, a ne godišnja pojava.

Zadaci mogu biti:

1. Opšti zadacii su one sportske aktivnosti koji unapređuju sve grane sportskih aktivnosti i to prema polu, uzrastu i potrebama osoba sa invaliditetom.
2. Specifični zadaci mogu biti:
 - Unapređenje **partnerstava** sa nadležnim političkim, socijalnim i sportskim strukturama da bi se izgradnja društvene svesti kontinuirano prenosila kroz sve delove društva.
 - Podsticanje sportske **zamisli** za kreiranje i programiranje uslova za veće učešće osoba sa invaliditetom u sportskim aktivnostima.
 - Buđenje, kreiranje, održavanje, negovanje i razvijanje **kulture** sportskog ponašanja, fer pleja, saradnje, tolerancije, samopoštovanja, samodiscipline, poštovanja različitosti kod dece i odraslih, na sportskim terenima i pored njih.

4. ZAKONSKI OKVIRI RADA

Pravilnik o tehničkim standardima pristupačnosti je osnovni dokument koji služi kao radni okvir („Sl. glasnik RS br. 46 -2013“). Ovim pravilnikom propisuju se bliži tehnički standardi pristupačnosti (u daljem tekstu: pristupačnost) i razrađuju urbanističko-tehnički uslovi (u daljem tekstu: uslovi) za planiranje prostora javnih, saobraćajnih i pešačkih površina, prilaza do objekata i projektovanje objekata, kako novoprojektovanih, tako i objekata koji se rekonstruišu (stambenih, objekata za javno korišćenje i dr.), kao i posebnih uređaja u njima. Objekti za javno korišćenje, u smislu ovog pravilnika jesu: banke, bolnice, domovi zdravlja, domovi za stare, objekti kulture, objekti za potrebe državnih organa, organa teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, poslovni objekti, pošte, rehabilitacioni centri, saobraćajni terminali, **sportski i rekreativni objekti**, ugostiteljski objekti, hoteli, hosteli, škole i drugi objekti.

Da bi se sagledala i predvidela struktura funkcionisanja sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom preporučujem analizu materijalno tehničkih uslova u Sportskom centru „Vlade Divac“ i upoređivanje sa tehničkim standardima NOOISE-a. Rezultati analize bi omogućili realan izbor sportskih disciplina koje bi pružilo bezbedno, ugodno i po pravilima organizovano takmičenje. Sportska hala predstavlja javni objekat za korišćenje u Vrnjačkoj Banji i kao takva zadovoljava tražene standarde za sportska takmičenja osoba sa invaliditetom. Najvažnije je da rukovodstvo sportskog centra pokazuje spremnost da adaptira i renovira pojedine delove u slučaju organizovanja značajnih takmičenja za osobe sa invaliditetom.

4.1. SPORTOVI U PARAOLIMPIJSKIM IGRAMA I SPORTSKE DISCIPLINE U REKREATIVNOM SPORTU ZA OSOBE SA INVALIDITETOM

Ako samo nabrojimo nekoliko popularnih sportskih grana i sportskih disciplina videćemo da broj sportskih igara i aktivnosti za osobe za invaliditetom je neograničen u tom smislu, te da je potrebna samo naša maštovitost i volja za kreiranjem sportske aktivnosti. Počecemo od usvojenih paraolimpijskih igara.

Letnji paraolimpijski sportovi su:

1. Streličarstvo
2. Paraolimpijska atletika
3. Boćanje
4. Biciklizam
5. Jahanje
6. Fudbal sa 5 ili 7 igrača sa svake strane
7. Golbal
8. Džudo
9. Dizanje tegova
10. Veslanje
11. Jedrenje
12. Streljaštvo
13. Plivanje
14. Stoni tenis
15. Odbojka
16. Košarka u kolicima
17. Mačevanje u kolicima
18. Ragbi u kolicima
19. Tenis u kolicima
20. Kanuing
21. Badminton u kolicima
22. Taekwondo

Zimski paraolimpiski sportovi:

1. Alpsko skijanje
2. Hokej na sankama
3. Nordijsko skijanje
 - Biatlon
 - Skijaški kros kontri
4. Karling u kolicima
5. Snowbording

Postoje još sportskih rekreativnih aktivnosti koje se mogu koristiti za osobe sa invaliditetom:

1. pikado
2. šah
3. kuglanje
4. bacanje pločica
5. automobilizam
6. planinarenje
7. ronjenje

Iz godine u godinu broj sprotskih disciplina se povećava, a sa time i broj sportista. Svaka nova igra i aktivnost obogaćuje naše živote. Zato kroz individualizaciju sportskih grana i sportskih disciplina kreiraćemo čitav spektar novih sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. U rekreaciji sporta granica nema. Skoro svaka sportska disciplina može se prilagoditi rekreativnim aktivnostima osoba sa invaliditetom. Dogovor i razumevanje o pravilima igre i tehnici primene je osnova bilo koje rekreativne sportske aktivnosti osoba sa invaliditetom. Sposobnost animatora rekreativnih aktivnosti da uključe osobe sa invaliditetom u grupni rad je deo njihovog svakodnevnog radnog dana, te tako kroz lično iskustvo nadgrađuju rekreativne aktivnosti i sportske discipline adekvatne za taj trenažni proces. Iz takvih rekreativnih aktivnosti rodiće se nove sportske discipline za osobe sa invaliditetom, kao što je golbal, podjednako atraktivan za osobe sa invaliditetom, kao i za osobe bez invaliditeta.

4.2 SPORTSKE ORGANIZACIJE ZA OSOBE SA INVALIDITETOM

Da bi se uspešno organizovala sportska aktivnost i privukao što veći broj učesnika treba napraviti društvene grupe i mreže koje slobodno prenose informacije i podstiču aktivnost i saradnju. Krajnja korist takvih mreža je održavanje sportskog takmičenja ili aktivnosti za osobe sa invaliditetom sa svim svojim pozitivnim efektima i posledicama.

Takva jedna društvena mreža u osnovi može da ima nekoliko predloženih organizacija, a zatim da se proširuje iz aktivnosti u aktivnost i svojom akcijama da privuče pažnju i regrutuje nove volontere, članove, kadrove, a i posmatrače budućih sportskih aktivnosti. Sledeće organizacije su direktno i indirektno aktivne u Vrnjačkoj Banji:

1. Paraolimpijski komitet Srbije
2. Sportski savez invalida Srbije
3. Sportski savez invalida Vojvodine
4. Mnogobrojne opštinske organizacije registrovane za sport i rekreaciju invalida
5. Mnogobrojni sportski savezi, klubovi i sportska društva i sekcije registrovani za sport i rekreaciju invalida
6. Osobe sa invaliditetom koje se samostalno bave sportsko rekreativno aktivnostima
7. Vojne organizacije koje se bave sportom za osobe sa invaliditetom
8. Policijske organizacije koje se bave sportom za osobe sa invaliditetom
9. Udruženje paraplegičara „Dunav“
10. Udruženje paraplegičara „Beograd“
11. Sportsko rekreativno udruženje osoba sa invaliditetom „Sve je moguće“
12. Sportski savez osoba sa invaliditetom „Beograd“
13. Forum osoba sa invaliditetom Vrnjačka Banja
14. „Vrnjački zagrljaj“ i mnoga druga lokalna udruženja koja treba da se povežu u buduće akcione planove sportsko rekreativnih aktivnosti osoba sa invaliditetom.

5. DOSADAŠNJE ORGANIZOVANJE SPORTSKIH AKTIVNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM U SPORTSKOM CENTRU „VLADE DIVAC“ U VRNJAČKOJ BANJI

Značaj evidentiranja, opisa i kritičkih analiza je u nadgledanju sportsko rekreativnih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Veoma je značajno da ono malo finasijskih sredstava što je dodeljeno za sportsko rekreativne aktivnosti za osobe sa invaliditetom bude upotrebljeno na pravom mestu i u pravo vreme kako bi imalo najviše efekta na lokalnu sredinu i pojedince. U vertikalnom sistemu finansiranja sportsko rekreativnih aktivnosti veoma je važan da most preko koga se sredstva prebacuju spaja najbolje izabrane pojedince i organizacije. Statističkim evidentiranjem, profesionalnim opisivanjem i nepristrasna kritička analiza omogućiće da taj most bude efikasan i koristan za sve upletene u rad sa osobama sa invaliditetom.

5.1. Evidentiranje

Prema usmenom saopštenju gospodina Ivana Građanina, zaposlenog u sportskom centru Vrnjačka Banja, u Sportskom centru Vrnjačka Banja od 2008. godine od kada je osnovan, organizovana je samo jedna sportska manifestacija za osobe sa invaliditetom i to 2014. godine. Organizator je bio Košarkaški klub „Basket“ iz Vrnjačke Banje sa gospodinom Nenadom Jokićem na čelu tog projekta. Bio je jedan pokušaj organizovanja stono-teniskog turnira, ali zbog neadekvatnih stolova organizacija nije uspela.

5.2. Opis

Košarkaška utakmica „Košarka u kolicima“ je odigrana 2014. god. i nema pisanih podataka o tom događaju. Gore pomenuti gospodin N. Jokić, član upravnog odbora sportskog saveza Vrnjačka Banja i upravnog odbora KK „Basket“ iz Vrnjačke Banje organizovao je utakmicu i skupio pojedince zainteresovane da učestvuju zahvaljujući svojim ličnim kontaktima. Utakmica je bila dobro organizovana i svi učesnici su uživali u atmosferi. Hotel „Merkur“ je obezbedio obrok za sve prisutne. Rezultat nije bio važan, ali samo okupljanje u Sportskom centru „Vlade Divac“ je bila idealna prilika da se započne jedan kontinuirani trenažni i takmičarski proces. Zbog nedostatka sredstava, sve se završilo na toj jednoj uspešnoj organizovanoj utakmici sa nekoliko učesnika.

5.3 Kritička analiza ovih sportskih aktivnosti

Nezainteresovanost za podsticanje sportskih projekata i neobaveštenost javnosti o sportskim manifestacijama za osobe sa invaliditetom je prisutna. Baza volontera i sportskih organizacija koji bi se uključili u rad sa osobama sa invaliditetom nije izgrađena i nema jasnu komunikacijsku liniju. U ovom trenutku ta baza se svodi na pojedince koji su članovi Sportskog saveza Vrnjačka Banja i koji pokušavaju da otkriju put do dobijanja sredstava za održavanje sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Potrebna je politička i građanska volja da se udruženja koja bi želela da se bave organizovanjem sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom osamostale, a to znači veća otvorenost rada sportskog centra i pristup sredstvima namenjenim za to.

6. KONKRETNE SMERNICE ZA USAVRŠAVANJE POSTOJEĆIH SADRŽAJA I POKRETANJE PROGRAMA KOJI DO SADA NISU POSTOJALI U SPORTSKOM CENTRU „VLADE DIVAC“ U VRNJAČKOJ BANJI

Na osnovu teorijskih istraživanja konkretne smernice koje je u ovom trenutku moguće ponuditi jesu sledeće:

- (1) U saradnji sa lokalnim košarkaškim klubom organizovati košarkašku utakmicu - košarka u kolicima u sportskom centru „Vlade Divac“ u Vrnjačkoj Banji. Povezati sve društvene i volonterske organizacije koje su zainteresovane da budu deo ove sportske manifestacije. Podstaknuti osnivanje sportske sekcije košarke u kolicima, koja bi se odigravala u odredjenom kontinuiranom terminu u sportskom centru u Vrnjačkoj Banji. U akcionom planu organizovanja takmičenja objasniti svim učesnicima bodovni sistem Košarkakog saveza košarke u kolicima i omogućiti *fer play* takmičenje. Kontaktirati Košarkaški savez košarke u kolicima i ponuditi resurse sportskog centra u Vrnjačkoj Banji. Evidentirati, opisati i kritički analizirati detalje sportsko rekreativnog trenažnog procesa i preneti iskustvo svim zainteresovanim i odgovornim pojedincima i organizacijama.
- (2) U saradnji sa odbojkaškim klubom organizovati trenažnu utakmicu odbojka u kolicima. Povezati sve društvene i volonterske organizacije koje su zainteresovane da budu deo ove sportske manifestacije. Podstaknuti osnivanje sportske sekcije odbojka u kolicima, koja bi se odigravala u odredjenom kontinuiranom terminu u sportskom centru u Vrnjačkoj Banji. U akcionom planu organizovanja takmičenja objasniti svim učesnicima bodovni sistem Odbojkaškog saveza odbojka u kolicima i omogućiti *fer play* takmičenje. Kontaktirati Odbojkaški savez odbojka u kolicima i ponuditi resurse sportskog centra u Vrnjačkoj Banji. Evidentirati, opisati i kritički analizirati detalje sportsko rekreativnog trenažnog procesa i preneti iskustvo svim zainteresovanim i odgovornim pojedincima i organizacijama.
- (3) U saradnji sa školoma organizovati golbol utakmicu. Ovo je jedna od igara koja može stvoriti predstavu, o emotivnoj strani invaliditeta, kod dece. Razvijanje društvene svesti jedan je od ciljeva organizovanja sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Golbol je timski sport i prilagodjen je za osobe sa invaliditetom vida ali ga mogu igrati svi ako

stave očni kapak i onemogućće vidljivost igračima. U igri mora da se koristi lopta sa zvukom da bi se pretpostavili pokreti i pomeranje lopte. Igra traje od dva poluvremena od 12 minuta i igraju ga dva tima od tri igrača. Igrači pokušavaju da kotrljajući loptu ubace u gol protivnika. Igrači ostaju u odredjenim delovima taktičke odbrane ili napada na svojim polovinama terena. U akcionom planu treba naglasiti izgradnju golova, nabavljanju mreže i lopte kako bi se takmičenje odigralo po pravilima golbala. Upoznati sve učesnike da su američki vojni piloti koristili ovu igru za uvežbavanje osobina potrebnih za noćno letenje. Evidentirati, opisati i kritički analizirati detalje sportsko rekreativnog trenažnog procesa i preneti iskustvo svim zainteresovanim i odgovornim pojedincima i organizacijama. Veoma je važno da u školskom sistemu započnemo u nastavnom programu organizovanje igara koje će omogućiti deci da imaju predstavu i emocionalno iskustvo o sportsko rekreativnim aktivnostima osoba sa invaliditetom. Tako da u godinama koje dolaze imamo nove generacije sa obogaćenijom društvenom svešću o životu i radu osoba sa invaliditetom.

- (4) Po istom principu treba se povezati sa rukometnim klubom, stono-teniskim klubom, teniskim klubom, futsalul, atletskim ili bilo kojim klubom koji je zainteresovan da organizuje sportske aktivnosti sa osobama sa invaliditetom u sportskom centru.
- (5) Akcioni plan takvog jednog sportskog rekreativnog dana treba osmisлити u saradnji sa učesnicima te manifestacije i poštovati principe specijalizacije i individualizacije sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom kao što su:
 - uvek tačno registrovati broj učesnika i kategorizaciju invaliditeta,
 - opis sportske hale sa naglaskom na tehničke delove koji se tiču upotrebe hale za osobe sa invaliditetom,
 - opis sportske aktivnosti uključujući pravila, tehniku i rekvizite koji se koriste tokom sportske rekreativne aktivnosti,
 - vremensku periodizaciju sportske rekreativne aktivnosti sa mogućim efektima na učesnike,
 - organizovanu podršku učesnicima pre, tokom i posle aktivnosti,
 - organizovanje timskog razgovora pre i na kraju organizovane sportsko rekreativne aktivnosti gde će se kroz različite vrste komunikacije nadgraditi sportski duh i timski rad,
 - ceremonijalni deo dodeljivanja nagrada i priznanja

- evidentirati, opisati i kritički analizirati detalje sportsko rekreativnog trenažnog procesa i preneti iskustvo svim zainteresovanim i odgovornim pojedincima i organizacijama.
 - organizovati sledeću manifestaciju, sportsko rekreativnu aktivnost i obavestiti sve zainteresovane i zamoliti ih da podrže kontinuitet održavanja istih.
- (6) Organizovati jednodnevne ili višednevne sportske izlete za osobe sa invaliditetom. Tokom zimskog perioda pruža se prilika za izlete na planinu Goč gde brojne sportske aktivnosti na snegu se mogu organizovati kao što je sankanje, skijanje, snowbording, skijaški kros kantri. Dnevne i nedeljne akcione planove treba unapred pripremiti i upoznati sve nadležne osobe koje su deo ovih aktivnosti kao i sve učesnike da bi se što bolje pripremili. Jedan dnevni akcioni plan treba da obuhvati u svom programu:
- tačan broj učesnika i kategorizaciju invaliditeta,
 - obezbediti adekvatan transport i opisati ga učesnicima,
 - destinaciju i opis okruženja okoline u kojoj će se aktivnosti odvijati,
 - opisati aktivnosti koje će se organizovati, uključujući tehiku, rekvizite i pravila predloženu od strane organizatora,
 - naglasiti potencijalne probleme i predložiti rešenja koje su moguća u tim situacijama,
 - vremensku periodizaciju trajanja određenih aktivnosti i moguće efekte na učesnike,
 - organizovanu podršku učesnicima pre, tokom i posle aktivnosti,
 - organizovanje timskog razgovora pre i na kraju organizovane sportsko rekreativne aktivnosti gde će se kroz različite vrste komunikacije nadgraditi sportski duh i timski rad,
 - dodeljivanje priznanja svim učesnicima ove manifestacije kako bi se zahvalili na podršci i učešću,
 - evidentirati, opisati i kritički analizirati detalje dnevnog sportsko rekreativnog trenažnog procesa i preneti iskustvo svim zainteresovanim i odgovornim pojedincima i organizacijama.
 - organizovati sledeći akcioni dan i obavestiti sve zainteresovane da podrže svojim učešćem i prisustvom takvu jednu manifestaciju.
- (7) Kada je u pitanju nedeljna ili višenedeljna aktivnost treba obavestiti sve učesnike o materijalno tehničkim uslovima smeštaja. Detaljno obavestiti i zatražiti mišljenje i predloge svih učesnika, kako bi se izbegle neprijatnosti.

Kako bi gore navedene sportske akcije bile sprovedene i postale svakodnevnicom u i oko sportskog centra „Vlade Divac“ u Vrnjačkoj Banji sledeće organizacione mere bilo bi potrebno prethodno sprovesti:

- (1) Kreiranje odbora za razvoj i analizu programa u sportskim aktivnostima za osobe sa invaliditetom prema jasno određenim pokazateljima u oblasti zdravlja, ekonomije i drugih delova društva na koje ima uticaj. Odbor bi činili predstavnici vodećih sportskih i drugih institucija i organizacija koji čine sistem sporta u Vrnjačkoj Banji.
- (2) Prikupljanje relevantnih podataka za izradu makro plana kao što su:
 - demografski i geografski podaci o osobama sa invaliditetom
 - podaci o sadašnjim sportskim aktivnostima sa osobama sa invaliditetom na teritoriji Vrnjačke Banje.
 - podaci o potrebama u sportu i fizičkom vaspitanju osoba sa invaliditetom u Vrnjačkoj Banji
- (3) Da bi privukao osobe sa invaliditetom da koriste hale, terene, bazene i druge objekte čiji je vlasnik Sportski centar Vrnjačka Banja treba pripremiti kalendar napisanih organizovanih projekata za sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom koji zajedno sa Opštinskim i Republičkim zavodom za sport podržavaju i realizuju takav plan.
- (4) Sa pravljenjem makroplana treba početi što pre. Pravljenje jednog višegodišnjeg makro plana koji bi sproveo sve te projekte i realizovao ih u sledećih nekoliko godina, stvorio bi materijalnu i ljudsku bazu za razvijanje sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom. Taj makro plan treba da jasno izabere sportske grane koje će činiti glavni deo sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom u Sportskom centru „Vlade Divac“. U ovakvom sportskom centru uvek će imati mesta za neke nove sportske aktivnosti koje će se ponekad pojavljivati kao želja individualca ili grupe da koriste sportski centar po pravilima i specifičnosti svoje igre. Takve inicijative treba prihvatiti i nadgraditi.
- (5) Dani i sati za korišćenje termina u sportskom centru treba da su unapred utvrđeni ugovorom sa novoosnovanim odborom za organizaciju sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom tako da se na oglasnoj tabli sportskog centra lako i brzo dobije informacija o aktivnostima u njemu kao i na web stranicama centra.

- (6) Trenažna sredstva i rekviziti treba da su lako dostupna svim sportistima sa invaliditetom, kao i njihovim trenerima. Kada su sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom odigravaju u centru obavezno je prisustvo jednog radnika centra koji je obučen i upoznat da rukuje sa svim trenažnim sredstvima u radu sa osobama sa invaliditetom. Propušten trening zbog nedostupnosti rekvizita može negativno uticati na psihološke i moralne komponente treninga.
- (7) Svlačionice, WC, prolazi, restoran spremni za upotrebu osoba sa invaliditetom. (Prilog Pravilnik o tehničkim standardima pristupačnosti je štampan u "Sl. glasniku RS" br. 46-2013.).
- (8) Orijentacija trenažnog prostora vidljiva, čulna i dodirljiva, omogućena je po potrebi, sa svih delova sportskog terena na kojima su sportske aktivnosti odigravaju.
- (9) Individualne adaptacione rekvizite i pomagala koji podstiču individualne adaptacione mogućnosti uvek upotrebljavati i locirati u prisustvu trenera ili radnika sportskog centra.
- (10) Povećati broj takmičenja opštinskih, regionalnih i na nivou Srbije za osobe sa invaliditetom. Sportski kalendar obogatiti kreiranjem lokalnih međuopštinskih takmičenja, regionalnih sportskih festivala i nacionalnih turnira.
- (11) Organizovati saradnju sa Republičkim zavodom za sport i sportskim savezima različitih sportskih grana kao i privatna i javna lica koja su zainteresovana da budu deo takve organizacije. Polako razviti mrežu koja će biti jedinstvena u promociji sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom.
- (12) Odgovornost za organizovanje sportskih aktivnosti treba da je jasno određena kako se ne bi izgubila u prepiskama između Ministarstva za sport, opštinskih sportskih saveza i saveza klubova i ostalih učesnika. U početku, takmičenja treba da budu prijateljskog, revijalnog ili rekreativnog karaktera odnosno bez većih zahteva. Treba da se održavaju u kontinuitetu iz godine u godinu. U saradnji sa paraolimpijskim komitetom treba da se preporuče takmičenja koja bi bila kvalifikaciona za međunarodna takmičenja. To bi bila kulminacija takmičenja u makrociklusu u sportskom centru „Vlade Divac“ u Vrnjačkoj Banji.
- (13) Organizovanje i kreiranje posebnih programa koji imaju za cilj efikasni trenažni proces mlađih kategorija osoba sa invaliditetom.
- (14) Organizovanje programirane aktivnosti i podrška klubovima sa sekcijama za osobe sa invaliditetom.

- (15) Utvrđivanje pa potom i dostizanje određene kvote registrovanih sportista koje su osobe sa invaliditetom, prema ukupnom broju osoba sa invaliditetom.
- (16) Kreiranje evidencije licenciranih profesionalnih trenera i volontera za rad sa osobama sa invaliditetom na teritoriji Opštine Vrnjačka Banja.
- (17) Plansko stručno usavršavanje i zapošljavanje visokoobrazovnih trenera koji prate aktuelna kretanja i sisteme trenažnog procesa u radu sa osobama sa invaliditetom.
- (18) Organizovanje godišnjih skupova i konferencija na lokalnom, regionalnom republičkom nivou sa tematikama o sportskim i rekreativnim aktivnostima osoba sa invaliditetom.
- (19) Kreiranje sistema nadzora i kontrole sportskih saveza, klubova, škola u pogledu sprovođenja sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom.
- (20) Utvrđivanje kriterijuma za izdvajanje sportskih klubova koji imaju važnost za sportske aktivnosti osoba sa invaliditetom i paraolimpijski komitet.
- (21) Davanje podrške sportskim klubovima u ruralnim sredinama gde materijalno tehnički uslovi otežavaju bavljenje sportskim aktivnostima za osobe sa invaliditetom.
- (22) Podizanje kapaciteta sportskih klubova za planiranje i upravljanje projektima koje će omogućiti apliciranje sredstva za sport za osobe sa invaliditetom iz fondova Opštinske, Republičke i EU fondacije. Ti fondovi su uglavnom namenjeni za osamostaljivanje sportskih klubova.
- (23) Medijska promocija i afirmacija potencijalnih donatora različitog tipa sa ciljem razvoja društvenog, etičkog odgovornog ponašanja prema osobama sa invaliditetom.
- (24) Obezbeđivanje dodatne mogućnosti za povećanje priliva finansijskih sredstava za sport, osoba sa invaliditetom, iz različitih ministarstava Republike Srbije.
- (25) Podsticanje saradnje sportskih klubova sa školskim sportom, savezom invalida na različitim nivoima, posebno u oblasti bazičnog sporta gde mnoge osobe sa invaliditetom mogu biti aktivni učesnici ali i aktivni treneri i posmatrači.
- (26) Kreirati sportsko iskustvo kao jedan od značajnih elemenata u sportu za osobe sa invaliditeom.
- (27) Obezbediti sredstva za jednog sportskog lekara koji može pratiti uticaj sportskih aktivnosti na sve registrovane osobe sa invaliditetom, aktivne korisnike sportskog centra.
- (28) Podsticati školske poslenastavne sportske aktivnosti za učenike sa invaliditetom kao deo kontinuiranog učenja , usvajanje veština i znanja.

- (29) Kreiranje i programiranje obaveznih besplatnih sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom različitih uzrasta u sportskom centru Vrnjačka Banja.
- (30) Izrada anketnog istraživanja o interesima i potrebama osoba sa invaliditetom u sportu.
- (31) Finasijsko podsticanje i moralno ohrabrivanje sportskih klubova i školskih uprava da saradjuju sa invalidskim organizacijama i kreiraju zajedničke projekte za sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom.
- (32) Podsticanje sportskih trenera i profesora fizičkog vaspitanja da koriste sportski centar „Vlade Divac“ u Vrnjačkoj Banji za trening i rekreaciju osoba sa invaliditetom po principu: jedan sportista sa invaliditetom jedna sportska sekcija u sportskom centru. Taj početni princip svake sportske aktivnosti važno je sprovesti.
- (33) Programiranim korišćenjem vozila Sportskog centra Vrnjačka Banja, omogućiti deci i svim osobama sa invaliditetom kontinuirano korišćenje sportskog centra u Vrnjačkoj Banji u njihovim sportsko rekreativnim aktivnostima.
- (34) Izrada mesečnih izveštaja o stanju sportsko rekreativnih aktivnosti za osobe sa invaliditetom i njihova analiza.
- (35) Organizacija višemesečnih programa-mezociklusa sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom koristeći sve prostore u sportskom centru kao bazu za trenažne procese trenera i vaspitinih radnika.
- (36) Organizovanje jednodnevnih, dvodnevnih i trodnevnih mikrociklusa sportskih aktivnosti za osobe sa invaliditetom koje promovišu upotrebu sportskog centra i pokazuju saradnju sportskog centra sa lokalnim institucijama.
- (37) Izrada rangovanja i prioriteta za finansiranje osoba sa invaliditetom na nivou Opštine Vrnjačka Banja. Omogućiti besplatnu upotrebu svih delova sportskog centra Vrnjačka Banja za osobe sa invaliditetom.
- (38) Uključivanje svih relevantnih činioaca u sportu za osobe sa invaliditetom u jednu radnu mrežu koja kontinuirano promoviše sportske rekreativne aktivnosti za osobe sa invaliditetom u duhu fer pleja, saradnje tolerancije i poštovanja, samopoštovanja, samodiscipline, različitosti na sportskim terenima i pored njih.
- (39) Ujedinjenje različitih grupa za osobe sa invaliditetom na društvenim mrežama kao što su facebook, tweeter... Kreiranjem novih promotivnih društvenih stranica na različitim nivoima povezanosti, koje bi obaveštavale sve svoje posetioce o tekućim i budućim aktivnostima.

- (40) Na Republičkom nivou sagledati mogućnost finansiranja i izradnje telefonske aplikacije koja bi bila besplatno dostupna za sve osobe sa invaliditetom koje žele da se uključe u sport, bave se sportom i žele da postignu rezultate i predstavljaju svoju zajednicu na sportskim takmičenjima.

7. ZAKLJUČAK

Uključivanje sportskih aktivnosti u redovan program osposobljavanja osoba sa invaliditetom ima opravdanje, ali je danas nedovoljno zastupljeno kod nas. Razloge treba tražiti u nepoznavanju koristi koje osoba sa invaliditetima od njegove primene ima, u ranim fazama rehabilitacije, nedostatku kadrova školovanih za ovaj vid rehabilitacionih aktivnosti, nerazumevanju društva o potrebama ove populacije ljudi, manjak novca i volje nadležnih za rešavanje problema na koje nailaze ove osobe. Kroz sport u procesu rehabilitacije, osoba sa invaliditetom utvrđuje preostale motoričke sposobnosti, uči elemente određenih sportova, usmerava se na određenu sportsku aktivnost, uči osnove transfera na sportskim terenima i na koji način se u lokalnoj sredini može uključiti u sportsko udruženje. Pored pozitivnog dejstva na psihi i fizičku sposobnost, nezavisnost osoba sa invaliditetom, sport predstavlja i faktor socijalne integracije i mogućnost ekonomske i profesionalne satisfakcije. Zbog navedenih razloga potrebno je na svim nivoima podsticati uključivanje što većeg broja osoba sa invaliditetom u sportska dešavanja i učestvovati u organizaciji i realizaciji istih. (Kljajić, Dopsaj, Eminović, Kasum 2013. str. 58).

Nedovoljna fizička aktivnost direktno i indirektno utiče na homeostazu i sposobnosti za obavljanje svakodnevnih životnih aktivnosti, ali i na sposobnost za uživanje u raznovrsnim sportsko rekreativnim aktivnostima. Zato društvo ima zadatak da podstiče, organizuje i realizuje različite sportsko rekreativne aktivnosti osoba sa invaliditetom.

Stanje jedne nacije u pogledu sporta se ogleda u tome koliko ta državna zajednica brine o svakom građaninu i stvara im uslove da se bave sportom. Po zakonu Republike Srbije član 4. Zakona o sportu ističe se da svako ima pravo da se bavi sportom.

Sport za celo društvo kao pokret civilnog društva šalje jasnu poruku svim građanima tog društva o vrednostima i standardima života, razvijanje takmičarskog duha, samodiscipline, samopoštovanja i drugarstva.

8. LITERATURA

1. Gidens, E. (2007). Sociologija. Beograd: Ekonomski Fakultet.
2. International Paralympic Committee <https://www.paralympic.org/>
<https://www.paralympic.org/rio-2016/sports> (Dostupna 13/09/2016)
3. International Paralympic Committee za sportske grane. <https://www.paralympic.org/rio-2016/sports> (Dostupna 13/09/2016)
4. Kljajić, D. Dopsaj, M. Eminović, F. Kasum, G. (2013). Sport u rehabilitaciji osoba sa invaliditetom, U: Andjelski, H. (ur.). Zdravstvena zaštita, Časopis za socijalnu medicinu, javno zdravlje, zdravstveno osiguranje, ekonomiku i menadžment u zdravstvu, (58-66). Beograd: Komora zdravstvenih ustanova Srbije.
5. Koprivica, V. (2013). Teorija sportskog treninga, Prvi deo. Beograd: 3D.
6. Memorandum o saradnji i razumevanju lokalne samouprave i udruženja osoba sa invaliditetom opštine Vrnjačka Banja
http://vrnjackabanja.gov.rs/images/dokumenta/za_invalide/1_Memorandum_o_saradnji_i_razumevanju_lokalne_samouprave_i_udruzenja_osoba_sa_invaliditetom_Vrnjacke_Banje.pdf (2011) (Dostupno 13/09/2016)
7. Metodika nastave fizickog vaspitanja 1. Prof. dr Rodić N. Sportske aktivnosti dece ometene u razvoju, Predavanje 14.(Dostupna 13/09/2016)
[file:///C:/Users/Ljilja/Downloads/14%20sportske%20aktivnosti%20dece%20ometene%20u%20razvoju%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Ljilja/Downloads/14%20sportske%20aktivnosti%20dece%20ometene%20u%20razvoju%20(1).pdf)
8. Opština Vrnjačka Banja, Program razvoja sporta u opštini Vrnjačka Banja 2015 – 2018.
http://vrnjackabanja.gov.rs/images/VESTI/Program_razvoja_sporta_u_opstini_Vrnjacka_Banja_2015-2018.pdf (2015) (Dostupna 13/09/2016)
9. Opština Vrnjačka Banja, Lokalni Akcioni Plan za mlade 2015 – 2019.
http://vrnjackabanja.gov.rs/images/dokumenta/strateska_dokumenta/Lokalni_akcioni_plan_za_mlade_2015-2019.pdf (2015) (Dostupna 13/09/2016)
10. Paraolimpijski Komitet Srbije <http://www.paralympic.rs> (2014). (Dostupna 13/09/2016)
11. Paraolimpijski Komitet Srbije – Istorijat <http://www.paralympic.rs/paraolimpijski-pokret/istorija-paraolimpijskog-pokreta> (2014). (Dostupna 13/09/2016)
12. Pravilnik o tehničkim standardima pristupačnosti „ Sl, glasnik RS“ br.46-2013.
13. Sportski centar Vrnjačka Banja <http://www.scvrnjackabanja.rs/> (2014) (Dostupna 13/09/2016)
14. Sportski centar Vrnjačka Banja-hala <http://www.scvrnjackabanja.rs/objekti/sportska-hala>

(2014) (Dostupna 13/09/2016)

15. Turistički Savez Vrnjačka Banja www.scvrnjackabanja.com (2012) (Dostupna 13/09/2016)

16. Forum osoba sa invaliditetom <http://front.in.rs/> (2016) (Dostupna 13/09/2016)

17. Forum osoba sa invaliditetom <https://www.facebook.com/frontvb/> (Dostupna 13/09/2016)

9. PRILOG

Pravilnik o tehničkim standardima pristupacnost Nacionalne organizacije osoba sa invaliditetom Srbije

Pravilnik o tehničkim standardima pristupacnosti je stampan u "Sl. glasnik RS" br . 46-2013.

Uvodne odredbe

Član1

Ovim pravilnikom propisuju se bliže tehnički standardi pristupačnosti (u daljem tekstu: pristupačnost) i razrađuju urbanističko-tehnički uslovi (u daljem tekstu: uslovi) za planiranje prostora javnih, saobraćajnih i pešačkih površina, prilaza do objekata i projektovanje objekata, kako novoprojektovanih, tako i objekata koji se rekonstruišu (stambenih, objekata za javno korišćenje i dr.), kao i posebnih uređaja u njima.

4.2 Član 2

Objekti za javno korišćenje, u smislu ovog pravilnika jesu: banke, bolnice, domovi zdravlja, domovi za stare, objekti kulture, objekti za potrebe državnih organa, organa teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, poslovni objekti, pošte, rehabilitacioni centri, saobraćajni terminali, **sportski i rekreativni objekti**, ugostiteljski objekti, hoteli, hosteli, škole i drugi objekti.

4.3 Član 3

Pojedini pojmovi upotrebljeni u ovom pravilniku imaju sledeće značenje:

- 1) osoba sa invaliditetom je osoba sa telesnim, senzornim ili intelektualnim oštećenjem koja usled barijera koje postoje u okruženju ne može nesmetano da se kreće i da koristi površine javne namene, objekte za javno korišćenje, stambene objekte, uključujući i javni prevoz i druge usluge namenjene javnosti;
- 2) osobe smanjene pokretljivosti su osobe sa fizičkim ili senzornim invaliditetom, stare osobe, trudnice, i/ili druge osobe čija je mogućnost nesmetanog kretanja privremeno ili trajno smanjena usled barijera sa kojima se susreću u okruženju;
- 3) dizajn za sve (univerzalni dizajn) predstavlja intervenciju na površinama javne namene, objektima za javno korišćenje ili objektima namenjenih stanovanju, uključujući i prateće uređaje i opremu, s osnovnim ciljem da se stvore jednake mogućnosti pristupa, učešća i upotrebe za sve potencijalne korisnike, bez potrebe za dodatnim prilagođavanjem ili specijalizovanim dizajnom;

- 4) pomagala za orijentaciju u prostoru mogu biti: različiti sistemi horizontalne i vertikalne signalizacije, beli štap, pas vodič ili elektronska pomagala;
- 5) pomagala za kretanje mogu biti: proizvod, deo opreme, sistem proizvoda, hardver, softver ili usluge koje se koriste da se omogućilo nesmetano kretanje;
- 6) prepreka je fizička, komunikacijska i/ili orijentacijska smetnja koja postoji u prostoru, a koja osobu može ometati i/ili sprečavati u nesmetanom pristupu, kretanju, boravku, primanju neke usluge i/ili radu;
- 7) pristupačnost jeste rezultat primene tehničkih standarda u planiranju, projektovanju, građenju, rekonstrukciji, dogradnji i adaptaciji objekata i javnih površina, pomoću kojih se svim ljudima, bez obzira na njihove fizičke, senzorne i intelektualne karakteristike, ili godine starosti osigurava nesmetan pristup, kretanje, korišćenje usluga, boravak i rad;
- 8) pristupačan objekat, njegov deo ili oprema jeste onaj objekat, deo objekta ili opreme koja osigurava ispunjavanje obaveznih elemenata pristupačnosti propisanih ovim pravilnikom i u skladu sa preporukama i mišljenjima ministarstva koje uređuje ovu oblast;
- 9) obavezni elementi pristupačnosti su elementi za projektovanje, građenje, rekonstrukciju, dogradnju i adaptaciju kojima se određuju veličina, svojstva, instalacije, uređaji i druga oprema na javnim površinama i objektima radi osiguranja pristupa, kretanja, boravka i rada za sve potencijalne korisnike, a u skladu sa ovim pravilnikom;
- 10) oznake pristupačnosti su oznake kojima se označavaju primenjeni obavezni elementi pristupačnosti - Slika 1. Oznake pristupačnosti;
- 11) rampa predstavlja element pristupačnosti za savladavanje visinskih razlika. Obavezni elementi rampe su kosa ravan, rukohvati, graničnici i u posebnim slučajevima odmorista ili podesti;
- 12) kosa ravan predstavlja pešačku, ravnu, čvrstu površinu koja je pod uglom u odnosu na horizontalnu ravan;
- 13) vizuelna najava i zvučna najava su upozorenja koje obaveštavaju i/ili upozoravaju korisnike nekog prostora putem svetlosnih i/ili zvučnih signala;
- 14) zvučna signalizacija jeste signalizacija koja pomaže korisnicima prilikom kretanja i/ili orijentacije u prostoru putem različitih zvučnih frekvencija (na primer zvučni semafor);
- 15) asistivni slušni sistem su zvučni sistem koji koristi predajnike, prijemnike, kao i spojne uređaje koji zaobilaze akustički prostor između izvora zvuka i slušaoca. Oni mogu biti u vidu induktivne petlje, RF sistema, IR sistema, ili direktno žičane opreme;
- 16) induktivna petlja je asistivni slušni sistem;

17) taktilna obrada jeste završna reljefna obrada u kontrastu sa okruženjem: hodajuće površine (staze), komandi nekog uređaja (npr. na komandama lifta, telefona i slično), mape nekog prostora i drugo;

18) taktilna staza vodilja jeste reljefna obrada hodajuće površine namenjena orijentaciji i vođenju kretanja osoba koje su slepe ili slabovide - Slika 3. Kretanje slepih i slabovidih osoba;

19) taktilno polje za usmeravanje/razdvajanje jeste reljefna obrada hodajuće površine, drugačije reljefne strukture u odnosu na taktilnu stazu vodilju koja se postavlja sa svrhom upozoravanja korisnika na promenu smera kretanja te staze;

20) taktilno polje bezbednosti jeste reljefna obrada hodajuće površine, iste reljefne strukture, kao i polje za usmeravanje, ali drugačijih dimenzija, koje služi za obaveštavanje korisnika da prilaze opasnoj zoni: promena visine staze, nailazak na stepenište, nailazeći saobraćaj pred raskrsnicom i druge opasne zone;

21) zvučni semafor je semafor koji pored postojećih svetlosnih signala ima i zvučnu najavu svetlosnih faza, datih u vidu različitih zvučnih frekvencija za crvenu i zelenu fazu;

22) taktilni plan prelaza preko saobraćajnice je element vertikalne taktilne signalizacije koji se postavlja kao sastavni deo uređaja zvučnog semafora na stub semafora, a koji pruža taktilnu informaciju korisnicima putem čula dodira, o obliku datog pešačkog prelaza i smeru kretanja preko te saobraćajnice;

23) ulični mobilijar jeste tipski element čija je namena razgraničavanje javne pešačke površine od kolovoza, biciklističke staze i/ili parkirališta, vizuelno vođenje korisnika, a može biti različitog oblika i druge primarne namene - primer: žardinjera za cveće, zid, klupa i slično;

24) antropometrijske veličine predstavljaju minimalne i maksimalne gabaritne dimenzije nekog korisnika (sa ili bez određenog pomagala za kretanje) - Slika 2. Antropometrijske veličine;

25) manevarska površina jeste površina koju neki korisnik zauzima u prostoru prilikom svog kretanja (sa ili bez pomagala) i korišćenja nekog prostora;

26) jednostavno prilagodljivi stan jeste stan koji se po potrebi može prilagoditi u skladu sa ovim pravilnikom, bez uticaja na bitne zahteve za upotrebu građevine i stanja (sa ili bez pomagala) i korišćenja nekog prostora;

4.4 Član 4

Grafički prikazi

Grafički prikaz oznaka pristupačnosti, uslova upotrebe pomagala i obaveznih elemenata pristupačnosti, dat je u Prilogu - slikovni prikaz oznaka pristupačnosti, uslova upotrebe

pomagala i obaveznih elemenata pristupačnosti, koji je odštampan uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo. Oznake pristupačnosti moraju biti primerene veličine i postavljene na lako uočljivom mestu.

4.5 Član 5

Obavezni elementi pristupačnosti

Obavezni elementi pristupačnosti su:

- 1) Elementi pristupačnosti za savladavanje visinskih razlika
- 2) Elementi pristupačnosti kretanja i boravka u prostoru - stambene zgrade i objekti za javno korišćenje;
- 3) Elementi pristupačnosti javnog saobraćaja.

Obavezni elementi pristupačnosti primenjuju se odabirom najpovoljnijeg rešenja u odnosu na namenu, ako nije drugačije predviđeno međunarodnim standardima koji uređuju oblast javnog saobraćaja (IATA, UIC i sl.).

4.6 Član 6

Prilazi do objekata

Prilaz do objekta predviđa se na delu objekta čiji je prizemni deo u nivou terena ili je manje uzdignut u odnosu na teren.

Savladavanje visinske razlike između pešačke površine i prilaza do objekta vrši se:

- 1) rampama za pešake i invalidskim kolicima, za visinsku razliku do 76 cm;
- 2) spoljnim stepenicama, rampama, stepeništem i podiznim platformama, za visinsku razliku veću od 76 cm.

4.7 Član 7

Rampe za pešake

Savladavanje visinskih razlika do 76 cm između dve pešačke površine i na prilazu do objekta vrši se primenom rampi tako da:

- 1) nagib rampe nije veći od 5% (1:20), a ako nema uslova za rampu nagiba od 5% može iznositi 8.3% (1:12) za kratka rastojanja (do 6 m);

- 2) najveća dozvoljena ukupna dužina rampe u posebnom slučaju iznosi 15 m;
- 3) rampe duže od 6 m, a najviše do 9 m u slučaju da su manjeg nagiba, razdvajaju se odmorištima najmanje dužine 150 cm;
- 4) najmanja čista širina rampe za jednosmeran prolaz iznosi 90 cm, a ukoliko je dvokraka čista širina rampe iznosi min 150 cm, sa podestom od min. 150 cm;
- 5) rampe su zaštićene sa spoljnih strana ivičnjacima visine 5 cm, širine 5 - 10 cm i opremljene sa obe strane dvovisinskim rukohvatima podesnog oblika za prihvatanje na visini od 70 cm, odnosno 90 cm;
- 6) rukohvati treba da budu neprekidni i da se protežu sa obe strane rampe najmanje 30 cm ispred početka i iza završetka rampe;
- 7) rukohvat treba da bude dobro pričvršćen za zid (nosač), a završeci rukohvata da budu okrenuti prema zidu, odnosno prema nosaču;
- 8) boja šipke treba da bude u kontrastu sa bojom pozadine;
- 9) rukohvati su prečnika 4 cm, oblikovani na način da se mogu obuhvatiti dlanom;
- 10) rukohvati su postavljeni na dve visine, od 70 cm i od 90 cm, produženi u odnosu na nastupnu ravan rampe za 30 cm, sa zaobljenim završetkom;
- 11) na ogradi rampe koja se nalazi u spoljnom prostoru, rukohvat je izveden od materijala koji nije osetljiv na termičke promene
- 12) ogradu sa ispunom od stakla potrebno je uočljivo obeležiti;
- 13) površina rampe je čvrsta, ravna i otporna na klizanje;
- 14) površine rampi mogu biti u bojama koje su u kontrastu sa podlogom;
- 15) za savladavanje većih visinskih razlika mogu u posebnim slučajevima iz tačke 1) ovog člana primeniti dvokrake rampe sa odmorištem između suprotnih krakova, obezbeđene ogradom, rukohvatima ili zidovima;
- 16) podesti na dvokrakim rampama moraju biti minimum 150 cm sa 170 cm kako bi se obezbedio prostor za okretanje invalidskih kolica;
- 17) izuzetno, ukoliko postoje uslovi, rampa može savladavati i visinske razlike veće od 76 cm - Slika 4. Rampe.

4.8 Član 8

Stepenice i stepeništa

Pristupačnost stepenica i stepeništa projektuje se i izvodi tako da:

- 1) najmanja širina stepenišnog kraka bude 120 cm;
- 2) najmanja širina gazišta bude 33 cm, a najveća dozvoljena visina stepenika bude 15 cm;
- 3) čela stepenika u odnosu na površinu gazišta budu blago zakošena, bez izbočina i zatvorena;
- 4) površina čela i rub stepenika u kontrastu je u odnosu na gazište;
- 5) između odmorišta i stepenika na dnu i vrhu stepeništa postoji kontrast u bojama;
- 6) pristup stepeništu, zaštitne ograde sa rukohvatima i površinska obrada gazišta ispunjavaju uslove predviđene za rampe iz člana 7. ovog pravilnika;
- 7) površina poda na udaljenosti od najmanje 50 cm od početka silaznog kraka stepeništa ima različitu taktilnu i vizuelnu obradu u odnosu na obradu podesta;
- 8) stepenik u dnu stepenišnog kraka bude uvučen u odnosu na površinu kojom se kreću pešaci ispred spomenutog kraka;
- 9) rukohvati su izvedeni u skladu sa članom 7. stav 1. tač. 5 - 11) ovog pravilnika - Slika 5. Stepenice i stepeništa.

4.9 Član 9

Lift

Savladavanje etažnih visinskih razlika u stambenim zgradama gde postoji mogućnost za projektovanje jednostavno prilagodljivih stanova i objektima za javno korišćenje, vrši se putem liftova, tako da:

- 1) prilaz liftu na nivou ulaza u zgradu ima slobodan prostor dimenzija najmanje 150 x 200 cm, pri čemu je podna površina na udaljenosti od najmanje 50 cm od vrata lifta različite taktilne i vizuelne obrade u odnosu na okolnu podnu površinu;
- 2) unutrašnje dimenzije kabine lifta iznose najmanje 110 x 140 cm;
- 3) 3) vrata kabine lifta, koja su smičuća ili se otvaraju prema spolj

- 4) noj strani, imaju širinu čistog otvora najmanje 80 cm i obojena su kontrastnom bojom u odnosu na boju okolnog zida;
- 5) preklopno sedište u kabini postavlja se na visini od 50 cm, a lift je opremljen sa tri strane rukohvatom na visini od 90 cm;
- 6) komande (dugmad) postavljaju se na visini od 90 cm do 120 cm od poda, a unutar kabine na udaljenosti 40 cm od ugla kabine. Sve komande su izvedene sa reljefnim oznakama i kontrastnim bojama u odnosu na podlogu, s tim što je komanda nivoa ulaza u zgradu različita po dodiru i boji od ostalih komandi na kontrolnoj tabli;
- 7) lift ima zvučnu i vizuelnu signalizaciju za označavanje sprata na koji lift stiže;
- 8) podešeno dovoljno trajanje otvaranja vrata u punoj širini i mogućnost kontrole otvaranja vrata pomoću odgovarajućeg uređaja, ako je predviđeno automatsko otvaranje i zatvaranje vrata;
- 9) pod kabine lifta treba da bude otporan na klizanje kao i da osvetljenje kabine omogućava zadovoljavajuću vidljivost bez refleksije.
- 10) Kada se savladavanje visinske razlike rešava uz upotrebu više liftova, tada najmanje jedan lift mora ispuniti uslove iz stava 1. ovog člana i označava se znakom pristupačnosti - Slika 6. Lift.

4.10 Član 10

Podizna platforma

Za savladavanje visinskih razlika u stambenim zgradama i objektima za javno korišćenje, ako nije moguća primena stepenica i stepeništa ili rampi, primenjuju se podizne platforme. Za savladavanje visinskih razlika u stambenim objektima između spratova mogu se izuzetno primenjivati posebni liftovi u obliku sedišta ili platforme, koji se kreću po šinama preko krakova stepeništa tzv. "eskaliftovi".

Član 11

Savladavanje visinskih razlika, u slučaju kada ne postoji mogućnost savlađivanja ove razlike rampama, stepenicama i stepeništem vrši se podiznim platformama. Podizna platforma predviđa se kao plato veličine najmanje 110 cm do 140 cm sa pogonskim mehanizmom, ograđena zaštitnom ogradom do visine od 120 cm, presvučena i opremljena materijalom koji ne klizi, opremljena prekidačima za poziv i sigurnosnim uređajem.

4.11 Član 12

Koso pidizna sklopiva platforma

Koso podizna sklopiva platforma koristi se kao element pristupačnosti za potrebe savladavanja visinske razlike veće od 120 cm u unutrašnjem ili spoljašnjem prostoru, isključivo u stambenim jedinicama. Koso podizna sklopiva platforma postavlja se na bočne zidove stepenica ili stepenišnu ogradu, koja se vodi dužinom celog stepeništa, a mora imati: ploču platforme veličine najmanje 90 × 100 cm, bočnu podnu preklopnu zaštitu visine 20 cm i preklopni zaštitni rukohvat, i opremljena je sklopivim sedištem - Slika 7. Platforme.

Elementi pristupačnosti kretanja i boravka u prostoru - stambene zgrade i objekti za javno korišćenje.

4.12 Član 13

Kretanje u zgradama

Ulazni prostor u građevinu je ulaz do kojeg se dolazi direktno s javne pešačke površine ili uz pomoć elemenata pristupačnosti za savladavanje visinskih razlika. Pristupačan ulaz u zgradu projektuje se i izvodi tako da:

- 1) ispred ulaznih vrata bude ravan pešački plato dimenzija najmanje 150 x 150 cm;
- 2) svetla širina ulaznih vrata najmanje 90 do 210 cm, a kod javnih objekata najmanje 183 cm; najmanja dubina vetrobranskog prostora, ako se ovakav prostor predviđa za slučaj da se spoljna i unutrašnja vrata otvaraju u istom smeru iznosi 240 cm, a za slučaj da se i jedna i druga vrata otvaraju prema prostoru vetrobrana iznosi najmanje 300 cm;
- 3) vetrobranski prostor se produžava prema unutrašnjem delu zgrade za najmanje 90 cm od ravni unutrašnjih vrata;
- 4) omogućava se automatsko otvaranje vrata pomoću "kontakt" tepiha postavljenog s obe strane vrata u dužini od po 152 cm, ako je predviđen takav način otvaranja vrata;
- 5) pod vetrobrana je u nivou ulaznog hola, odnosno stepenišnog prostora zgrada, a ukoliko se visinske razlike podova ne mogu izbeći, one se savladavaju pomoću ravnog podesta u nivou poda vetrobrana koji je dugačak najmanje 150 cm i rampe, odnosno stepenica. Podloga mora biti otporna na klizanje, a otirači su od čvrstog materijala, postavljeni tako da njihova površina bude u nivou poda;
- 6) sve staklene pregrade su od nelomljivog stakla i obezbeđene fizičkom zaprekom na visini od 90 cm i označene na visini od 140 do 160 cm;
- 7) ulaz u zgradu bude natkriven uvlačenjem u objekat ili pomoću nadstrešnice, i dovoljno uočljiv. Ako zgrada ima više spoljnih ulaza, uslove iz stava 2. ovog člana mora ispunjavati

najmanje jedan ulaz, koji se označava znakom pristupačnosti osobama sa invaliditetom u prostoru - Slika 8: Ulazni prostor.

Član 14

Za nesmetano kretanje u prostoru projektuju se pešački prilazi i hodnici koji imaju širinu od najmanje 180 cm (izuzetno 195 cm) za dvosmerno kretanje, a najmanje 90 cm za jednosmerno kretanje u prolazima na kraćim rastojanjima.

Ako objekat ima više hodnika ili prolaza do iste tačke, uslove iz stava 1. ovog člana mora ispunjavati najmanje jedan od njih, koji se označava oznakom pristupačnosti.

Član 15

Savladavanje etažnih visinskih razlika vrši se unutrašnjim stepenicama i stepeništima, rampama i liftovima u skladu sa čl. 7 - 12. ovog pravilnika. Unutrašnje stepenice i stepeništa ispunjavaju uslove iz člana 8. ovog pravilnika.

Za savladavanje etažnih visinskih razlika koriste se prvenstveno dvokrake i višekrake stepenice, iste dubine i visine kroz sve etaže u zgradi.

Član 16

Za povezivanje dve ravne komunikacijske površine sa visinskom razlikom do 76 cm, pored stepenica mogu se projektovati rampe koje ispunjavaju uslove iz čl. 6, 7. i 8. ovog pravilnika.

4.13 Član 17

Korišćenje pojedinih prostorija u zgradama

Širina vrata za nesmetan prolaz invalidskih kolica je najmanje 80 cm. Vrata širine 90 cm predviđaju se ako postoji potreba okretanja korisnika invalidskih kolica u dovratniku, ako su vrata blizu praga, ili su ulazna vrata na javnim zgradama, odnosno ako postoji veći protok ljudi - Slika 9. Korišćenje pojedinih prostorija u zgradama. Slobodna manevarska površina na prilazu vratima ima širinu od najmanje 150 cm, a u slučaju uskih prostora, predviđaju se smičuća vrata. U stambenim zgradama i objektima za javno korišćenje mogu se predvideti automatska vrata i klizajuća automatska vrata.

Kvaka i ključaonica su na visini od približno 80 cm od poda.

Ivica vrata na strani na kojoj se nalazi kvaka udaljena je najmanje 50 cm od ugla prostorije, odnosno od izbočine na zidu ili druge prepreke postavljene uspravno na ravan vrata, a ukoliko su vrata automatska treba da budu opremljena vertikalnom kvakom koja se povlači nadole, dužine najmanje 30 cm, koja se lako hvata i čiji najniži kraj leži približno na visini od 80 cm iznad donje ivice vrata.

Vrata su vizuelno lako uočljiva i obeležena na način predviđen u članu 13. ovog pravilnika.

Član 18

Prilikom ugrađivanja fiksnih elemenata nameštaja obezbeđuju se koridori za kretanje širine najmanje 90 cm.

Podovi u stambenim i drugim prostorijama ne mogu imati visinske razlike niti druge prepreke (pragove), a ako ih imaju one ne mogu biti više od 2 cm i moraju biti zaobljenih ivica.

Član 19

Hodnici, predsoblja i druge pomoćne prostorije su širine najmanje 150 cm i dužine 200 cm bez opreme (jednostavno prilagodljivi stan).

Svi prolazi između soba su bez pragova odnosno drugih visinskih razlika. Spavaće, dnevne sobe i prostor za obedovanje i rad u dnevnoj sobi u stanovima su najmanje površine od 9 m², a dužina kraće stranice je najmanje 240 cm.

Sobe, učionice i radni prostor, podrazumevaju slobodan prostor za okretanje invalidskih kolica u prostoriji:

- 1) najmanje površine kruga prečnika od 150 cm;
- 2) prostor za kretanje oko nameštaja širine najmanje 120 cm;
- 3) radni sto konzolno izveden tako da je gornja ploča na visini od najviše 85 cm, s dubinom pristupa od najmanje 50 cm;
- 4) ulazna vrata učionice i radnog prostora širine svetlog otvora najmanje 80 cm, sobe najmanje 80 cm.

Slobodan prostor oko kuhinjske opreme u stanovima koje koriste osobe u invalidnim kolicima, treba da dozvoljava manevrisanje kolicima, što se obezbeđuje na sledeći način:

- 1) slobodna radna ploča dužine je najmanje 90 cm;
- 2) radna, grejna ploča i sudoper konzolno su izvedene s dubinom pristupa od najmanje 50 cm, gornjom pločom na visini od najviše 85 cm;
- 3) viseći elementi postavljeni su donjim rubom na visinu od 120 cm od površine poda;

4) donji elementi na izvlačenje, slobodni upotrební prostor za korišćenje kuhinjskih elemenata i okretanje invalidskih kolica imaju površinu kruga prečnika od najmanje 150 cm;

5) ulazna vrata širine svetlog otvora najmanje 80 cm.

Pri projektovanju sanitarnih prostorija u objektima za javno korišćenje i stanovima namenjenim osoba sa invaliditetom obezbeđuje se potreban prostor za nesmetan pristup invalidskim kolicima do pojedinih sanitarnih uređaja. Oprema sanitarnih prostorija treba da bude jednostavna i pristupačna za korišćenje. U sanitarnim objektima mora biti ugrađen alarmni uređaj - Slike 10. i 11. Korišćenje pojedinih prostorija u zgradama.

4.14 Član 20

WC

WC mora biti projektovan tako da omogući ispunjenje sledećih uslova:

1) vrata širine svetlog otvora najmanje 90 cm, koja se otvaraju prema spolja;

2) pristupačnu kvaku na vratima prema odredbama člana 21. ovoga pravilnika;

3) ugrađen mehanizam za otvaranje vrata spolja u slučaju poziva u pomoć, odgovarajuće električne instalacije;

4) WC šolju konzolnog tipa zajedno s daskom za sedenje visine od 45 cm do 50 cm. Uz WC šolju predviđena su dva držača za ruke dužine 90 cm, postavljena na zid u rasponu visine od 80 cm do 90 cm iznad površine poda;

5) najmanje jedan držač za ruke koji mora biti preklopni i to obvezno onaj s pristupačne strane WC šolje, a drugi može biti fiksno pričvršćen na zid;

6) udaljenost prednje ivice WC šolje od zida od najmanje 65 cm;

7) pokretač uređaja za ispuštanje vode u WC školjku postavljen na visini od 70 cm iznad površine poda, ili izvedeno senzorsko ispuštanje vode u WC šolju;

8) konzolni umivaonik širine najmanje 50 cm na visini od 80 cm, sa sifonom smeštenim u ili uz zid;

9) slavinu - jednoručnu ili ugrađeno senzorsko otvaranje i zatvaranje vode;

10) širinu upotrebnog prostora ispred WC šolje najmanje 90 cm;

11) širinu upotrebnog prostora ispred umivaonika najmanje 90 cm;

12) slobodni prostor za okretanje invalidskih kolica najmanje površine kruga prečnika od 150 cm;

13) nagnuto zaokretno ogledalo postavljeno donjim rubom na visinu od 100 cm;

14) vešalicu za odeću na visini od 120 cm;

15) alarmni uređaj s prekidačem na pritisak ili vrpcom za povlačenje, na visini od 60 cm;

16) svu drugu opremu dostupnu korisniku invalidskih kolica koja ne smeta kretanju, učvršćenu na zid, izvedenu kontrastno u odnosu na pod i zidove;

17) na ulaznim vratima kabine postavlja se znak pristupačnosti na visini od 140 cm do 160 cm.

U slučaju da je WC u javnoj upotrebi, obavezno je da bude pristupačan. U javnim toaletima i toaletima u objektima za javno korišćenje (hotelima, restoranima sa više od sto mesta, domovima zdravlja, školama, fakultetima, i dr.), u kojima je obavezno izvođenje četiri ili više kabina, najmanje po jedna kabina u muškom i ženskom delu WC-a projektuje se u skladu s uslovima iz ovog pravilnika i najmanje jedan umivaonik koji ispunjava uslove iz tačke 8) ovog pravilnika. Taktilna staza vodilja postavlja se od ulaznih vrata građevine do vrata javnog WC-a u širini od najmanje 40 cm - Slika 12. WC.

4.15 ČLAN 21

Kupatilo

Kupatilo se projektuje tako da ima:

1) kadu visine gornje ivice najviše 50 cm i/ili prostor za tuširanje izveden bez pregrade, veličine najmanje 90 × 90 cm;

2) držač za ruke uz kadu postavljen u rasponu visine od 80 cm do 90 cm od površine poda, odnosno držač uz prostor za tuširanje postavljen na visinu od 75 cm;

3) u prostoru za tuširanje voodootporno preklopno sedište postavljeno u rasponu visine od 45 do 50 cm;

4) svu opremu dostupnu korisniku invalidskih kolica koja ne smeta kretanju, učvršćenu na zid, izvedenu kontrastno u odnosu na pod i zidove;

5) opremu propisanu za pristupačni toalet - umivaonik, ogledalo, slavinu, vešalicu, alarmni uređaj, WC šolju i uređaj za ispuštanje vode u WC šolju u skladu sa članom 20. ovog pravilnika;

6) ako je kupatilo predviđeno sa WC-om u istom prostoru, širinu vrata svetlog otvora od

najmanje 80 cm, širinu vrata svetlog otvora od najmanje 90 cm, ako se u kupatilo ulazi s javne komunikacije;

7) tuš kabina ima:

(1) dimenziju najmanje 230 x 230 cm;

(2) vrata, širine svetlog otvora najmanje 80 cm koja se otvaraju prema spolja;

(3) površinu prostora ispod tuša najmanje 90 x 90 cm, izvedenu bez pragova s nagibom za odvod vode;

(4) jednoručnu ili slavinu s ugrađenim senzorom;

(5) alarmni uređaj s prekidačem na pritisak ili vrpcom za povlačenje na visini od 60 cm;

(6) vešalicu za odeću postavljenu na visini od 90 cm do 120 cm, držač za sapun postavljen na visinu od 90 cm - Slika 13. Kupatilo.

4.16 Član 22

Vrata,prozori i ograde na terasama

Otvori za vrata i prozore, kao i ograde na balkonima i terasama u prostorijama koje se nalaze u objektima za javno korišćenje i stanovima projektuju se tako da:

1) su svetle širine svih unutrašnjih i balkonskih vrata najmanje 81 cm, a ulaznih najmanje 91 cm;

2) nema pragova viših od 2 cm, što isto važi i za balkonska vrata;

3) vrata, ako su zastakljena, budu od nelomljivog stakla ili zaštićena rešetkom, a ako je staklo lomljivo, onda vrata smeju biti zastakljena od visine 80 cm od poda pa naviše;

4) treba izbegavati postavljanje vrata tako da se otvaraju prema hodnicima ili prostorima u kojima postoji cirkulacija ljudi;

5) se velike staklene površine u blizini veoma prometnih prostora obeležavaju na visini od 160 cm;

6) se prozorski parapet postavlja na najviše 80 cm od nivoa poda;

7) se prozori lako otvaraju i zatvaraju, a kvake na njima se postavljaju u visini od 90 cm do 120 cm od poda;

8) ograda na balkonima i terasama u stanovima za osobe u invalidskim kolicima omogućava pogled u području 30 cm od poda pa naviše, a ukoliko ograda nije transparentna, visina netransparentnog dela ne sme prelaziti 90 cm.

4.17 Član 23

Uređaji za upravljenje i regulisanje instalacija

Uređaji za upravljanje i regulaciju instalacija u zgradi (sklopke, priključnice i interfon i dr.) projektuju se tako da:

- 1) interfon treba da omogući i audio i video komunikaciju i postavlja se na visini od 90 cm do 120 cm od poda;
- 2) prekidač za svetlo i zvonce postavljaju se na visini od 90 cm od poda;
- 3) utičnice za svetiljku, televizor, telefon i druge uređaje postavljaju se na visini od 40 cm od poda;
- 4) utičnice u kuhinji iznad radne ploče postavljaju se na visini od 100 cm od poda;
- 5) utičnice iznad kreveta postavljaju se na visini od 80 cm od poda;
- 6) potezni alarm i potezni prekidač postavljaju se da potezač doseže do visine od 60 cm do 70 cm od poda;
- 7) svi uređaji postavljaju se na udaljenosti od 40 cm od uglova sobe;
- 8) svi vodovodni priključci kao i odvod otpadne vode izvode do visine od 100 cm od poda;
- 9) radi lakšeg uočavanja, svi uređaji budu u kontrastnim bojama prema podlozi, a informacije na njima reljefne za čitanje dodirrom;
- 10) kvake omogućavaju lak prihvat i okretanje, kako bi ih mogle koristiti i osobe sa ograničenom snagom u rukama i šakama.

Član 24

U ulazima stambenih zgrada sandučići za prijem pošte postavljaju se na visini od 90 cm do 120 cm od poda.

4.18 Član 25

Posebni uslovi za pojedine objekte i elemente opreme

Pri projektovanju bolnica, domova zdravlja, domova za stare, rehabilitacionih centara, domova za odmor i sl., pored uslova predviđenih ovim pravilnikom, potrebno je predvideti:

- 1) prazan prostor uz krevet veličine najmanje 160 x 100 cm;
- 2) kupatilo uz sobu;
- 3) sobu opremljenu alarmnim uređajem;
- 4) sobu označenu znakom pristupačnosti na visini od 140 cm do 160 cm od poda. Na svakoj etaži najmanje jedna soba mora da ispunjava navedene uslove.

Član 26

U poslovnim objektima, visina šaltera i prodajnih punktova prilagođava se potrebama osoba sa invaliditetom i iznosi 80 cm od poda, a ako u objektu postoji više punktova ili šaltera ili drugih elemenata opreme za rad sa strankama, obezbeđuje se najmanje jedan punkt koji ispunjava taj uslov.

U objektima za javno korišćenje u kojima se kretanje pešaka usmerava ogradom, širina pristupnog koridora iznosi najmanje 90 cm.

4.19 Član 27

Šalter

Pristupačan šalter ima gornju ravan izvedenu na visini od najviše 85 cm, konzolno oblikovan, dubine pristupa od najmanje 50 cm, komunikacijsko pomagalo, kao i postavljenu taktilnu crtu vođenja, širine najmanje 40 cm s užljebljenjima u smeru vođenja, postavljenu od ulaznih vrata građevine do šaltera.

Kada se u sali nalaze tri ili više šaltera istog tipa poslovanja, jedan od tri šaltera mora ispunjavati uslove pristupačnosti.

Kada su posebnim propisima koji uređuju zaštitu u poslovanju gotovim novcem i vrednostima određeni uslovi za šaltere, pristupačni šalter obvezno osiguravaju i ispunjavanje uslova tog propisa - Slika 14. Šalter.

Član 28

Pult

Pristupačan pult je izveden najbliže ulazu u prostor i/ili prostoriju u kojoj se usluga pruža. Postavljen je gornjom ravni na visinu od 80 cm, podgledom na visinu od najmanje 70 cm. Konzolno je oblikovan s dubinom pristupa od najmanje 50 cm. Mora imati osiguran pristup od najmanje 120 cm. Označen je oznakom pristupačnosti, ima komunikacijsko pomagalo, kao i postavljenu taktilnu crtu vođenja od ulaznih vrata građevine do pulta širine najmanje 40 cm s užljebljenjima u smeru vođenja. Kada se u dvorani nalaze tri ili više pultova istog tipa poslovanja jedan od tri pultova mora ispunjavati uslove pristupačnosti.

Član 29

U bioskopima, kongresnim salama, stadionima, gledalištima i sličnim objektima, predviđaju se posebna mesta za smeštaj invalidskih kolica, čije su dimenzije najmanje 90 x 140 cm, s tim da je pod izveden bez nagiba, od materijala otpornog na klizanje. Ova mesta se predviđaju pored prolaza, odnosno u blizini ulaza i vidno su obeležena, a mogu biti i grupisana.

Obavezni broj pristupačnih mesta u gledalištu određuje se na temelju ukupnog broja sedećih mesta i to:

- 1) od 100 do 300 sedećih mesta, izvode se najmanje dva pristupačna mesta;
- 2) od 301 do 1.000 sedećih mesta, izvodi se najmanje 2% pristupačnih mesta;
- 3) od 1.001 i više sedećih mesta, izvodi se najmanje 1% pristupačnih mesta - Slika 15. Bioskop.

4.20 Član 30

Kabine za prresvlačenje

U javnim sportskim i rekreativnim objektima, kupalištima i igralištima za potrebe osoba sa invaliditetom predviđaju se posebno označene kabine za presvlačenje.

Minimalne dimenzije kabina su 160 x 210 cm, sa vratima širokim najmanje 80 cm koja se otvaraju prema spoljnoj strani.

Opremljene su odgovarajućim alarmnim uređajem i uređajem za prinudno otvaranje vrata sa spoljne strane.

Klupa na preklapanje postavlja se u rasponu visine od 45 cm do 50 cm. Predviđa se vešalica za odeću na visini od 140 cm.

Ivice na podu bazena ne smeju biti više od 2 cm, od čega se izuzima obrada ivice bazena za plivanje, u dužini od najmanje 150 cm sa bankinom visine 50 cm, a širine 30 - 40 cm.

Građevine u kojima su predviđene kabine za presvlačenje, obvezno je izvesti najmanje 10% pristupačnih kabina, računajući od ukupnog broja kabina, ali ne manje od jedne - Slika 16. Kabine za presvlačenje.

4.21 Član 31

Javne telefonske govornice , drugi uređaji i oprema

Javne telefonske govornice moraju ispuniti sledeće uslove:

- 1) pod kabine, odnosno prostora u neposrednoj blizini telefonskog aparata je na visini najviše 2 cm u odnosu na pristupni pešački plato čije su dimenzije 150 x 150 cm, a ako je visinska razlika do 8 cm u odnosu na pristupni pešački plato potrebno je pristup obezbediti rampom;
- 2) ako je telefonski aparat smešten u kabini, dimenzije kabine su 90 x 110 cm, a vrata kabine se otvaraju prema spoljnoj strani i imaju širinu najmanje 80 cm;
- 3) telefonski aparat je postavljen na visini od 100 cm do 120 cm;
- 4) u neposrednoj blizini aparata, odnosno u kabini je postavljeno preklopno sedište na visini od 50 cm;

Tekstofon, faks, bankomat postavljeni su donjom ivicom na visinu od 70 cm od površine poda.

Drugi uređaji i oprema za PTT saobraćaj projektuju se na visini od 100 cm do 120 cm od poda. Uređaji se postavljaju na način da osiguravaju pristupačnost.

Kada se uređaji iz ovoga člana nalaze unutar građevine, pristupačnima za slepe i slabovidne osobe smatraju se, ako je od ulaznih vrata građevine do uređaja postavljena taktilna crta vođenja - Slika 17. Javna govornica, bankomat.

3. Elementi pristupačnosti javnog saobraćaja

4.22 Član 32

Trotoari i pesacke staze

Trotoari i pešačke staze treba da budu pristupačni, u prostoru su međusobno povezani i prilagođeni za orijentaciju, i sa nagibima koji ne mogu biti veći od 5% (1:20), a izuzetno do 8,3% (1:12).

Najviši poprečni nagib uličnih trotoara i pešačkih staza upravno na pravac kretanja iznosi

2%.

Šetališta u okviru javnih zelenih i rekreativnih površina su osvetljena, označena i sa obezbeđenim mestima za odmor sa klupama duž pravaca kretanja.

Klupe treba da imaju sedišta na visini od 45 cm i rukohvate na visini od 70 cm iznad nivoa šetne staze u 50% od ukupnog broja klupa. Pored klupa se obezbeđuje prostor površine 110 cm sa 140 cm za smeštaj pomagala za kretanje.

Član 33

Radi nesmetanog kretanja širina uličnih trotoara i pešačkih staza iznosi 180 cm, a izuzetno 120 cm, dok širina prolaza između nepokretnih prepreka iznosi najmanje 90 cm. Površina šetališta je čvrsta, ravna i otporna na klizanje.

Profili rešetki, poklopaca i šahtova treba da budu bezbedni za kretanje učesnika u saobraćaju. Na trgovima ili na drugim velikim pešačkim površinama, kontrastom boja i materijala obezbeđuje se uočljivost glavnih tokova i njihovih promena u pravcu.

Član 34

U koridoru osnovnih pešačkih kretanja ne postavljaju se stubovi, reklamni panoi ili druge prepreke, a postojeće prepreke se vidno obeležavaju.

Delovi zgrada kao što su balkoni, erkeri, viseći reklamni panoi i sl., kao i donji delovi krošnji drveća, koji se nalaze neposredno uz pešačke koridore, uzdignuti su najmanje 250 cm u odnosu na površinu po kojoj se pešak kreće.

4.23 Član 35

Pesacki prelazi i pesacka ostrva

Mesto pešačkog prelaza je označeno tako da se jasno razlikuje od podloge trotoara. Pešački prelaz je postavljen pod pravim uglom prema trotoaru.

Pešačke prelaze opremljene svetlosnim signalima potrebno je opremiti svetlosnom signalizacijom sa najavom i zvučnom signalizacijom.

Prolaz kroz pešačko ostrvo u sredini kolovoza izvodi se bez ivičnjaka, u nivou kolovoza i u širini pešačkog prelaza.

Za savladavanje visinske razlike između trotoara i kolovoza koriste se zakošeni ivičnjaci koji se izvode u širini pešačkog prelaza i u nivou kolovoza, sa maksimalnim nagibom zakošenog dela do 8,3%, a ako je tehnički neizvodljivo u izuzetnim slučajevima do 10%.

Površina prolaza kroz pešačko ostrvo izvodi se sa taktilnim poljem bezbednosti/upozorenja, na celoj površini prolaza kroz ostrvo.

Zakošeni deo pešačke staze na mestu prelaza na kolovoz jednak je širini pešačkog prelaza. Površina zakošenog dela pešačke staze na mestu prelaza na kolovoz izvedena je sa taktilnim poljem bezbednosti/upozorenja - Slika 18. Pešački prelazi i pešačka ostrva.

4.24 Član 36

Mesto za parkiranje

Mesta za parkiranje vozila koja koriste osobe sa invaliditetom predviđaju se u blizini ulaza u stambene zgrade, objekata za javno korišćenje i drugih objekata, označavaju se znakom pristupačnosti.

Mesta za parkiranje treba da ispune sledeće uslove:

- 1) najmanja ukupna površina mesta za parkiranje vozila koja koriste osobe sa invaliditetom iznosi 370 cm x 480 cm;
- 2) mesto za parkiranje za dva automobila koje se nalazi u nizu parkirališnih mesta upravno na trotoar veličine je 590 x 500 cm s međuprostorom širine 150 cm;
- 3) Ukoliko parkiralište nije izvedeno u istom nivou sa obližnjom pešačkom stazom tada će se izlaz sa parkirališta obezbediti spuštеном pešačkom stazom maksimalnog nagiba od 8,3% i minimalne širine najmanje 140 cm koliko iznosi slobodan prostor za manevrisanje.
- 4) Pristupačno parking mesto mora uvek da se projektuje u horizontalnom položaju, a nikada na uzdužnom nagibu. Dozvoljen je samo odlivni poprečni nagib od maksimalno 2%.
- 5) Pristupačno parking mesto treba da ima direktnu pešačku vezu između projektovanog slobodnog prostora za manevar i najbliže pešačke staze, bez izlaska na kolovoz, a u skladu sa preporukama datim za pešačke staze.
- 6) Potrebno je obezbediti pristupačan pešački pristup automatima ili šalteru za prodaju parking karata, a u skladu sa preporukama za šaltere i uređaje u objektima. Pored uslova iz stava 2. ovog člana predviđa se:
 - 1) za javne garaže, javna parkirališta, kao i parkirališta uz objekte za javno korišćenje i veće stambene zgrade, najmanje 5% mesta od ukupnog broja mesta za parkiranje, a najmanje jedno mesto za parkiranje;
 - 2) na parkiralištima sa manje od 20 mesta koja se nalaze uz ambulantu, apoteku, prodavnicu prehrambenih proizvoda, poštu, restoran i dečji vrtić, najmanje jedno mesto za parkiranje;

3) na parkiralištima uz benzinske pumpe, restorane i motele pored magistralnih i regionalnih puteva 5% mesta od ukupnog broja mesta za parkiranje, ali ne manje od jednog mesta za parkiranje;

4) na parkiralištima uz domove zdravlja, bolnice, domove starih i druge zdravstvene i socijalne ustanove, najmanje 10% mesta od ukupnog broja mesta za parkiranje, a najmanje dva mesta za parkiranje.

5) svako parkiralište koje je obeleženo mora imati najmanje jedno pristupačno mesto za parkiranje - Slika 19. Mesta za parkiranje.

4.25 Član 37

Stajalista javnog prevoza

Na stajalištima javnog prevoza, predviđa se plato (peron) za pešake širine najmanje 300 cm, a prilazne pešačke staze treba da budu izvedene u istom nivou, bez denivalacija, prema preporukama za pešačke staze u skladu sa članom 32. ovog pravilnika.

Ukoliko plato stajališta javnog prevoza nije u istom nivou sa pešačkom stazom, pristup platformi obezbediće se spuštanjem staze ili platforme maksimalnog nagiba od 10%, ili pomoću rampe maksimalnog nagiba 5%, minimalne širine od 120 cm.

Zona ulaska u vozilo javnog prevoza ispred prednjih vrata vozila vizuelno se obeležava kontrastom i izvodi se taktilnim poljem bezbednosti minimalne površine 90 x 90 cm koje je povezano sa sistemom taktilne linije vođenja.

Unutar objekata za javni transport (drumski, avio, železnički i drugi transport) ukoliko nije drugačije predviđeno, primenjuju se međunarodni standardi koji uređuju ovu oblast (IATA, UIC, ICAO i dr).

4.26 Član 38

Raskrsnica

Na raskrsnici pešački prelaz mora imati pristupačni semafor sa zvučnom signalizacijom i taktilno polje bezbednosti/upozorenja u širini spuštenog dela pešačkog prelaza.

4.27 Član 39

Sistemi za orijentaciju

Znakovi i table za obaveštavanje i natpisne ploče (u daljem tekstu: znakovi) su vidljivi, čitljivi i prepoznatljivi.

Znakovi u smislu stava 1. ovog člana su:

- 1) znakovi za orijentaciju (skice, planovi, makete i dr.);
- 2) putokazi;
- 3) funkcionalni znakovi, kojima se daju obaveštenja o nameni pojedinih prostora (parkirališta, garaže, liftovi, sanitarne prostorije i dr.).

Znakovi treba da budu univerzalne forme, raspoređeni na takav način da zajedno služe orijentisanju korisnika i da predstavljaju povezani lanac informacija. Znakovi na zidovima se postavljaju na visini od 140 cm do 160 cm iznad nivoa poda ili tla, a ako to nije moguće, mora se obezbediti da tekst odgovara rastojanju pogodnom za čitanje

Znakovi su dobro učvršćeni, a radi otklanjanja refleksije, mogu biti reljefni - izbočeni i pravilno postavljeni u odnosu na izvor svetlosti. Kada god je moguće važne javne informacije treba istovremeno da budu date na različite načine, odnosno vizuelno-zvučno-taktilno. Visina slova na znakovima ne sme biti manja od 1,5 cm za unutrašnju upotrebu, odnosno 10 cm za spoljašnju upotrebu. Prepoznavanje vrata, stepenica, rampi liftova i prolaza, oprema za protivpožarnu zaštitu, opreme za spasavanje i puteva za evakuaciju vrši se upotrebom kontrastnih boja odgovarajućim osvetljenjem i obradom zidova i podova. Radi poboljšanja prijema zvuka u javnim prostorijama postavljaju se asistivni slušni sistemi.

Taktilna polja bezbednosti treba da se postavljaju ispred svih opasnih zona (na primer: nailazak na stepenice, nailazak na opasne fiksne prepreke i slično) uključujući i upotrebu na pešačkim prelazima i pešačkim ostrvima. Taktilno polje bezbednosti/upozorenja može se u izuzetnim slučajevima izvesti i kao traka minimalne širine 40 cm koja se postavlja isključivo uzdužno, uz rub pešačke staze ili rub stajališta javnog prevoza, a kao mera bezbednosti pešaka i njihovog sprečavanja da dođu u neposredni kontakt sa motorizovanim saobraćajem. Horizontalna taktilna signalizacija pri promeni pravca postavlja se po pravilu pod pravim uglom ili pod nekim drugim uglom, s tim da se svaka promena pravca kretanja mora označiti i izvesti sa taktilnim poljem za usmeravanje.

Preporučuje se da taktilne oznake budu u kontrastnoj boji, u odnosu na boju ostatka pešačke staze.

Za orijentisanje mogu služiti i ograde, odvodnice vode, ivično zelenilo, ulične svetiljke i/ili kontrastne linije vodilje, koje se projektuju i izvode uzdužno uz rubove pešačkih staza i koje intuitivno vode korisnike u određenom pravcu.